

Baba Basra Sources 8

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קו עמוד ב

תניא, ר' יוסי אומר: האחין שחלקו, כיון שעלה גורל לאחד מהן - קנו כולם. מ"ט? אמר ר' אלעזר: כתחלת ארץ ישראל, מה תחלה בגורל, אף כאן בגורל. אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים, אף כאן בקלפי ואורים ותומים! אמר רב אשי: בההוא הנאה דקא צייטי להדדי, גמרי ומקנו להדדי.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קו עמוד ב

תניא ר' יוסי אומר כו' - אידי דאיירי במתני' במוכר קרקע לחבירו במדה ומצא יותר מכדי מדתו דמחזיר ולא אמרינן בטל המכר נקט נמי להך דאיתמר לקמן שני אחין שחלקו ובא להן אח דקאמר שמואל מקמצין מחזיר את מה שיש לו יותר דומיא דמתני' ואגב גררא דההיא קתני ברישא הך ברייתא לאשמועינן דחלוקה בגורל קניא דעלה פליגי רב ושמואל היכא דחלקו ובא להן אח דדמיא להך דר' יוסי שלא עלה הגורל לכולן. האחין שחלקו - ביררו שנים ושלושה חלקין שוין ואח"כ יפילו גורלות וה"ה לשותפין. כיון שעלה כו' - שנפל הגורל על אחד מהם והוברר חלקו.

קנו כולן - כלומר זה קנה לגמרי בגורל ולא יוכלו לחזור בו ואם הם שנים זה קנה חלקו שנפל עליו הגורל וגם חבירו קנה דעל מי יפול גורל שני כי אם על השני ואם ג' אותו שנפל לו הגורל קנה חלקו והשנים קנו בין שניהם שני החלקים לחלוק ביניהם כל שעה שירצו אף לחלוק בענין אחר ואחר כך יפילו גורלות ומיהו היכא דנפל הגורל לכולן פשיטא דקנו כולן ואף על גב דלא אחזוק כל אחד בשלו דכיון דמוחזקין ועומדין הן כולן בכל הקרקע אין הגורל מקנה להן כלום אלא מברר לכל אחד חלקו המגיעו (ולא שנא קרקע ולא שנא מטלטלין כיון שעלה הגורל לזה קנה חבירו כמו כן חלקו המגיעו מיד בלא נפילת גורל דהא לא מפליג גמרא בין מקרקעי למטלטלין הכא מידי).

מ"ט - במאי קנו הרי לא נפל גורל ולא החזיקו כל אחד בשלו עדיין דאי אחזוק מאי למימרא.

בקלפי ואורים ותומים - כדאמרינן ביש נוחלין (לקמן / בבא בתרא / דף קכב) אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדין לפניו קלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו והיה מכוין ברוח הקודש כו'.

אמר רב אשי - לעולם כתחלת ארץ ישראל קונה גורל ודקשיא לך אי מה להלן כו' היינו טעמא דלא צריך כולי האי משום דגמרי בלבב שלם ומקנו למי שיעלה הגורל מיד מהני גמר דעתם עם הגורל כאורים ותומים דמהני אפילו היכא דלא גמרי ומקנו דבההיא הנאה דצייתי להדדי ונשמעין זה לזה לחלוק בגורל כדי שיטול כל אחד חלקו בפני עצמו דאינן חפצים עוד בשותפות הלכך אין רוצין שיהא עוד עכוב בדבר וגמרו ומקנו אהדדי כן זקוק אני לפרש שהרי אין כתוב בספרים אלא אמר רב אשי הלכך לא בא לסתור טעמו של ר' אלעזר אלא לתרצו.

חדושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף קו עמוד ב

אלא אמר רב אשי בההיא הנאה. פירוש והנאה ככסף, ומורי נר"ו אומר שאין דין גורל אלא בקרקעות. וכן סתומתא באתרא דנהיגי (ב"מ ע"ד א') מדין כסף הוא ובקרקעות, ורבינו שמואל ז"ל פירש שכן הדין במטלטלין דההיא הנאה נמי חשיב כאילו משך, וכן דעת התוספות.

חדושי הר"ן מסכת בבא בתרא דף קו עמוד ב

בההיא הנאה דקא צייטי אהדדי גמרי ומקנו להדדי - ומי' דוק' בגורל, דההיא הנאה מהניא בקלפי אורים ותומים שהיתה בתחלתה של ארץ ישראל, אבל בלא גורל כלל דודאי בדיבורא בעלמ' לא קנו משו' ההיא הנאה, אלא הכא אגורל קא סמיך, דכיון שיש לגורל עיקר שהרי ארץ יש[ראל] נחלקה בו ואם מתרצי' לחלוק בכך גמרי ומקנו אהדדי, וכן כת' ר"ש ז"ל דרב אשי אדר' אלעזר קא סמיך.

נימוקי יוסף מסכת בבא בתרא דף נ עמוד ב

תניא אם נפל הגורל בכל חלק לאחד ואחד לא מיבעי למימר דקנו כולם אלא אפילו לא עלה הגורל אלא לאחד מהם קנו כולם ואף על פי שלא החזיק בשום ענין דין תורה שהגורל קנה וכגון שהם שני אחים דודאי כיון שעלה הגורל לאחד מהם החלק האחר של חבירו הוא ואפילו בשלושה אחים אפשר לומר כגון שבררו ביניהם החלקים ואמרו אם חלק זה יעלה לראובן חלק זה יהיה לשמעון וזה ללוי או איפכא או אם זה יעלה לשמעון או זה ללוי יהיה זה של ראובן כה"ג כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולן וכן אם נפל הגורל לאחד מהם קנו כולן זה בחלקו שעלה הגורל והשנים בשני החלקים הנשארים שיוכלו לחלקו ביניהם הן בשומא ועילוי דמים הן בגורל ואין רשאין לכופ לזה שנפל לו חלקו בגורל לומר כיון

שעדיין לא עלה גורלנו נחזור ונחלק כולנו בשומא ובעילוי דמים או בדרך אחרת ופירש טעמא משום דכיון דאשכחן בחלוקת הארץ דגורל עדיף הוא הדין הכא ואף על פי שאין שם אורים ותומים וכל ישראל והגורל היה חולק במשפט האורים מכל מקום הכא איכא נמי טעמא דבההיא הנאה שגמרו בעצמם שיהיה חלק זה של זה וזה של זה ונתרצו זה לזה בההיא הנאה גמרי ומקני

רמב"ם הלכות שכנים פרק ב הלכה יא

האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל כיון שעלה גורל לאחד מהן קנו כולן בהנייה שנעשית להם ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו גמר כל אחד מהן ומקנה לחבירו. +/השגת הראב"ד/ האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל וכו' עד ומקנה לחבירו. א"א לא נתחווירו דבריו עכ"ל.

לחם משנה הלכות שכנים פרק ב הלכה יא

[יא] האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל כו'. נראה מדברי רשב"ם שהגורל עושה קנין אפילו דלא החזיק וכן נראה מדברי רבינו ז"ל דסתם ואמר קנו כולם אבל מתשובת הרא"ש ז"ל שכתב הטור בסימן קע"ג נראה דלא מהני גורל בלא חזקה וא"ת אם החזיק אפילו בלא גורל נמי כדקאמר רב אשי דאם החזיק קנה ואפילו אחד מהם לבדו וכדכתב הטור בשם אביו וא"כ מאי אהני גורל. וי"ל דכי מהני חזקה היינו כשחלקו קודם ואח"כ החזיק אף על פי שלא קנו ולהכי אהני גורל דאע"ג דלא חלקו אלא שעלה הגורל והלך והחזיק בלא מחאת חבירו קודם החזקה מהני כאלו חלקו ואח"כ החזיק, זו נ"ל דעת הרא"ש ז"ל ואולי שזו היא כוונת הרא"ש ז"ל בהשגות שכתב על רבינו ז"ל שלא נתחווירו דבריו אפשר דמשום שהבין בדברי רבינו ז"ל שהגורל עושה קנין השיג עליו שאינו כן אלא דצריך חזקה וכסברת הרא"ש ז"ל:

הר"ן מסכת נדרים דף מו עמוד ב

אלא אמר רב יוסף אמר זעירי מחלוקת שאין בה כדי חלוקה - דרבנן סברי דאפי' בכי הא אין ברירה ור' אליעזר סבר דכיון שאי אפשר לאחד מן השותפין לעכב את חבירו מלהשתמש בו לעולם ולא לכופו לחלוק מתחלה ע"מ כן קנאוה שתהא גופה קנויה לגמרי לכל אחד לתשמישו בשעת תשמישו וכששתמש בה אמרי' הוברר הדבר למפרע שמתחלה היתה קנויה לו לשעה זו וס"ל לר' אליעזר דנהי דבעלמא אין ברירה בכי הא יש ברירה לפי שעיקר הקנייה נתבררה משעה ראשונה

הר"ן מסכת נדרים דף מו עמוד ב

אבל יש בה דין חלוקה דברי הכל אסור - משום דכיון שחצר זו לחלוקה היא עומדת אי אפשר לומר שמתחלה קנאוה כולה כל אחד לתשמישו דשמא הא' יכופ את חבירו הלכך אפי' לר' אליעזר בן יעקב אסורין וכתב הרשב"א ז"ל דלא מיבעיא קודם חלוקה דאסורים אלא אפילו לאחר חלוקה נמי אסורין דליכא למימר כיון שחלקו הוברר הדבר למפרע שהוא חלקו המגיעו משעה ראשונה והוא לא נאסר אלא בחלק חבירו דא"ה הויא ליה הך ברירה כשאר ברירות דעלמא וקי"ל בדאורייתא אין ברירה וכ"ת מ"מ הא קי"ל כשמואל דאמר (ב"ק ט) האחין שחלקו לקוחות הן והרי זה כאילו לקחה ממנו ליתא דאפילו לקחה ממנו אסורה כדאמרי' לעיל /נדרים/ (דף לד:) גבי ככרי עליך דאע"ג דיהבי' ניהליה במתנה כל היכא דלא אפסקיה אחר אסור ומכירה הרי היא כמתנה וכדתנן קונם ביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח מת או מכרו לאחר מותר הא מכרו לו אפי' באומר קונם ביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח מת או מכרו מהל' נדרים (הלכה ד') היו שניהן שותפין בחצר אם יש בה דין חלוקה הרי אלו אסורים ליכנס בה עד שיחלוקו ויכנס כל א' וא' לחלקו אלמא ס"ל ז"ל דלאחר חלוקה שרי ונ"ל בטעמו ז"ל דאע"ג דקיי"ל דבדאורייתא אין ברירה אפ"ה אנן סהדי שע"מ כן נשתתפו שלא יוכל אחד מהן לאסרה על חבירו בענין שתהא נאסרת עליו לאחר חלוקה דא"ה אסר עליה נכסי דידיה ואינו בדין.

רא"ש מסכת נדרים פרק ה סימן א

גמ' [דף מו ע"ב] אמר רבא אמר זעירי מחלוקת כשיש בה כדי חלוקה אבל אין בה כדי חלוקה ד"ה מותר אמר ליה רב יוסף הרי בית הכנסת דכמי שאין בה כדי חלוקה דמי ותנן שניהם אסורין בדבר של אותה העיר אלא אמר רב יוסף אמר זעירי מחלוקת בשאין בה כדי חלוקה אבל בשיש בה כדי חלוקה דברי הכל אסור אמר רב הונא הלכה כרבי אליעזר בן יעקב דשרי כשאין בה כדי חלוקה משום ברירה ואפילו הכי כשיש בה כדי חלוקה לא סמכינן אברירה⁽¹⁾ כיון דיש לתקן בחלוקה

שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

תלתין נמי כי קאי אגב תקרה ומעזיבה הוא דקאי. ואם תאמר למה לא עשו הכותל רחב יותר כדי שיוכל לעמוד ויאריכו מדת הבית. ויש לומר דהא לא מצי עבדי דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל והכי אמרינן בזבחים בפרק קדשי הקדשים שלא היו יכולים להרחיב המזבח אי לאו דאשכחו קרא ודרוש אבל בגובה יכלו להוסיף משום דכתיב גדול וכו' אבל באורך ורוחב לא יוכלו להוסיף מהאי קרא משום דלא יוכלו לשנות הקרקע שנתקדש כבר לאולם לעשותו לצורך היכל וכן מעזרה למזבח אי לאו דאשכחו קרא אבל בגובה יכלו להוסיף מהאי קרא. תוספי הרא"ש ז"ל:

רבינו גרשום מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

סתרו ובנו בי קייטא בסיתוא. שמעתי [דשתי] בתי כנסיות היו להם באחד היו מתפללין בימות הגשמים ובאחד בימות החמה אותו של ימות החמה היו מחזקין אותו בימות הגשמים ושל ימות הגשמים בימות החמה כדי שיהא להם מקום תפלה בכל שעה:

גבו זוזי. מציבורא לצורך בית הכנסת:

ומחתי. ומונחין הן במקום אחד [מין] אמרינן הואיל והמעות גבוין לא פשעי ומצי למיסתריה או דלמא ניוחש דלמא יהיבניה למצוה אחריתי. אם תמצא לומר דהמעות יתנו לפדיון שבויים. הדרי הודרי. מתוקנים הזיזין שריגי ליבני שמתוקנין וערוכין הליבנים ומחתי כשורי ומונחין הקורות והכל [שקנו] להתחיל הבנין מאי יכול לסתור הישן קודם שיתחילו החדש או לאו:

אי הכי דאכתי איכא למיחש אפי' כי מיבני האי לא ליסתור אחרינא דאיכא למיחש דמתרמי להו פדיון שבויים ומזבני ליה ואיכא פשיעותא ומשני דירתא דאינשא לא מזדבן כ"ש בית הכנסת הואיל ומתוקן הוא וליכא למיחש:

ולא אמרן דלא לסתור עד דבני אחרינא אלא דלא חזו ביה תיוהא רעוע או סדק אבל חזו ביה תיוהא סתור לאלתור: ועיילה לפוריייה להתם. כדי שיהיו הגשמים יורדין ומנטפין עליו והוא ימהר במלאכת בהכ"נ יותר:

שפיכי. מרזבין:

אי הכי דלא ליסתור עד דבני אחרינא. בבא בן בוטא היכי אסביה עצה כו'. מלכא שאני דכיון דאמר למיבנייה לא הדר ביה וליכא למיחש לפשיעות':

כאותה תינוקת. דבית חשמונאי:

עלויות דרבינו יונה מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי כו', איכא בינייהו דאיכא דוכתא לצלויי. פי', כגון שיחדו בית להתפלל בו עד שיבנו ב"ה, דמשום צלויי ליכא ומשום פשיעותא איכא, שאין בית זה הדור לבית הכנסת קבוע כראשון¹¹¹. וי"מ¹¹² דאיכא¹¹³ בי כנישתא לצלויי. ואפ"ה משום פשיעותא איכא, דכיון שיש שם שני בתי כנסיות, אין לפשוע באחד מהם. ולפ"ז לא קיי"ל כמרמר ומר זוטרא דבנו בי קייטא בסיתוא וכו', דהא איכא למיחש לפשיעותא, אף על גב דאיכא בי כנישתא אחריתי. וקיי"ל¹¹⁴ כמ"ד משום פשיעותא, מדאמר' גבי זוזי ומנחי מאי וכו', דאלו למ"ד משום צלויי, כיון דאיכא דוכתא לצלויי לא חיישינן לפשיעותא. דאי בדליכא דוכתא לצלויי, ודאי לכו"ע אסור לסתרה.

דילמא מתרמה¹¹⁵ פדיון שבויים. אף על גב דלא עבדי¹¹⁶ אינשי לזבוני למילתא דמצוה כגון צדקה, אחר שיש הכנה כ"כ דקריבי כשורי ושריגי ליבני, אלא טורחים הם ומחזירים¹¹⁷ לקיים המצוה ממקום אחר. ומ"מ לפדיון שבויים דהיא מצוה רבה טפי ודבר נחוץ, מזבני להו, שאין דרכם לאחר עד שיגבו מעות¹¹⁸.

אי הכי בנוי נמי. ומ"ש דקאמרי' עד דבני בי כנישתא אחריתי, כי בני נמי לא לסתור עד שיתפללו בו¹¹⁹, כי אז ודאי אין דרכם למכור אפי' לפדיון שבויים. פי', אין דרכם למכרה, ואעפ"י שמותר להם¹²⁰.

חדושי הרשב"א מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

מרמר ומר זוטרא בנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא, פי' דסבירא להו דמשום צלויי הוא וכיון דאיכא דוכתא לצלויי סתרי ובנו, ורבינא דבעא מיניה מרב אשי גבו זוזי ומנחי מאי ס"ל כמאן דאמר משום פשיעותא, וקשה לי קצת היאך הזכיר שני ההפכים ביחד ולא אמר מרמר ומר זוטרא סברי הכי ורבינא ורב אשי סברי הכי דלפי פשטא הוה משמע דליכא פלוגתא ביניהו, ומתוך הדחק אני אומר כי שמא מה שאמרו משום פשיעותא לאו למימרא דחוששין דילמא פשעי ולא בנו כלל אלא דילמא פשעי ומתרשלי ואף על גב דאיכא דוכתא לצלויי כיון דלאו ביהכ"נ קבוע הוא חיישי' אבל היכא דאיכא ביהכ"נ קבוע לא חיישי', והיינו דקאמר דאיכא דוכתא לצלויי ולא קאמר דאיכא בי כנישתא אחריתי לצלויי, והלכך הכא דאיכא בי כנישתא אחריתא אף על גב דבהאי מצלו בסיתוא ובהאי מצלו בקייטא, לפשיעה דקצת ימים לא חיישינן כיון דהשתא מיהא איכא בי כנישתא אחרינא דמצלו בה כדרכיהו, והיינו דקאמרינן עד דבני בי כנישתא אחרית':

ועייליה לפורייה בגויה ולא אפקיה לפורייה מיניה עד דתקין שופכיה, בגויה לאו דוקא דבתי כנסיות ואפי' דבבל אין אוכלין בהן ואין ישנין בהן כדאיתא במגילה, אלא בבית מבתי בית הכנסת שלא היו מתפללין שם קאמר:

נימוקי יוסף מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א

גרסי' בגמרא אמר רב חסדא פירוש) בי סיתוא. היה להם בית הכנסת שמתפללין בחורף ובית הכנסת שמיחוד לילות הקיץ:

גבו זוזי. לצורך בית הכנסת והם ביד הגבאי:

מסרגי לבני. והלבנים מסודרין ורהיטי הגג משופין ומתוקנים:

מאי. מותר לסותרו או חיישין לפשיעותא וכתבו האחרונים ז"ל דהא דחיישין לפשיעותא היינו היכא דליכא מקום קבוע להתפלל דחיישין שיתרשלו מלבנותה קצת ובימים שבינתיים לא יהא להם בית הכנסת קבוע להתפלל אבל ודאי כל שיש להם בית הכנסת א' קבוע לכ"ע שרי דהא ליכא משום צלויי ולא משום פשיעותא דאילו לפשיעותא דלא בנו לה לעולם ליכא מאן דחייש וראיה מדאמימר ומר זוטרא דלא חיישין לפשיעותא כיון שהיה להם בית הכנסת קבוע דליכא למימר דלא חיישין אינהו לפשיעותא דמדסמכא תלמודא בעיא דרבינא דבעי אליבא דמאן דחייש לפשיעותא לעובדיהו ש"מ הכי נמי סבירא להו וכן דעת הרשב"א ז"ל:

אמר המחבר וצריך לי עיון א"כ אכתי מאי בינייהו ע"כ [ובהג"ה בתוס' מפרש דאיכא בינייהו דאיכא דוכתא לצלויי שאינו ב"ה קבוע] הלכך כל היכא דאיכא ביה כנישתא אחריתא דקביע שרי למסתר בי כנישתא מקמי דבני אחרית:

תיוהא. בקע שיהיה מזומן ליפול מחמת אותו ביקוע:

לפוריא. לבי כנישתא לאו דוקא דהא [מגילה דף כח א] אין אוכלים וישנים בבתי כנסיות אלא במקום סמוך ויש מן האחרונים ז"ל שכתבו דלצורך בהכ"נ מותר אף בבהכ"נ:

חדושי הר"ן מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

מכלל דאיכא זוטרת' ש"מ - וא"ת ומאי פסקא מכלל דאיכא רבתי, תירצו בתוס' דאם אית' דליכא זוטרת' לא היה צריך לפרש של שלשה טפחי', דפשיט' דבקטנה שבהן משערין, דכיון דתנן רחבה כדי לקבל אריח, והיא מקבלת אחד מן האריחין דיה בכך, אבל דאיכא זוטרת' הוצרך לפרש כדי שלא תשער בקטנה שבהן.

מאי ביניהו איכא ביניהו דאיכא זוטרת' לצלויי - כלומ' דלמ"ד משום צלויי ליכא אבל למ"ד משו' פשיעות' איכא, שכיון שאינו בית הכנסת קבוע חיישי' לפשיעותא דמתרשלי מלבנותה קצת ובימים שבינתיים לא יהא להם בית הכנסת קבוע להתפלל, אבל ודאי כל שיש להם בית הכנסת אחר קבוע לכ"ע שרי, דאי משו' צלויי ליכא, ואי משום פשיעות' נמי ליכא דאפי' נתרשלו מלבנותה קצת זמן כבר יש להם בנתים בית הכנסת קבוע להתפלל, ולפשיעו' דלא יבנו לעולם ליכא מאן דחייש, וראיה לפי' זה מדאמרי' מרימר ומר זוטרא בנו בסתוא בקיטא ובקיטא בסיתוא, אלמ' אפי' מאן דחייש לפשיעות' כל היכא דאיכא בי כנישתא אחרית' שרי, וליכא למימ' דמרימר ומר זוטרא לית להו משום פשיעות' אלא משום צלויי, דהא איתמר עלה א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומנחי מאי וכו', ולמ"ד משו' פשיעות' הוה בעי לה רבינא, אלמ' מרימר ומר זוטרא נמי הכי סבי' להו, דאי לא הוי מסמכינן לעובדיהו בעיא דרבינא, אלא ודאי כדאמרן, וכן דעת הרשב"א ז"ל, הילכך כל היכא דאיכא בי כנישתא אחרית' דקביעא שרי למסתר בי כנישתא מקמי דבני אחרית'.

ועייל פורייה להתם - הקשו בתוס' והא קי"ל בפ' בני העיר דבתי כנסיות אין אוכלי' בהן ואין שותין בהן ואין ישנין בהן ואפי' בבתי כנסיות דבבל ואף על גב דעל תנאי הן עשויות, י"ל דלא עייליה לפורייה בבית הכנסת ממש אלא סמוך לה במקום שהאורחים אוכלין ושותין שם וכדאמרי' בערבי פסחים ולשמאל למה ליה לקדושי בבי כנישתא לאפוקי אורחי' ידי חובתן דאכלי ושתו וגו' בבי כנישת', ובבי כנישת' לאו דוק' דהא אין אוכלין בהן אלא סמוך לה קאמ', א"נ י"ל דהכא שאני דלצורך בית הכנסת היה עושה ואיפשר דלצורך בית הכנסת מותר.

יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

(לג) אמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחרית' איכא דאמרי משום פשיעותא ואיכא דאמרי משום צלויי ביה דאדהכי והכי לית להו דוכתא לצלויי. מאי בינייהו דאיכא דוכתא לצלויי. למאן דאמר משום פשיעותא אף על גב דאית להו דוכתא לצלויי נמי אסיר, למ"ד משום צלויי כיון דאיכא דוכתא לצלויי שפיר דמי. וקי"ל כלישנא קמא דאסר ואף על גב דסוגיין בכלויה תלמודין כלישנא בתרא שאני הכא דסוגיין כלישנא קמא כדבעינן למימר קמן. וה"מ למסתר בי כנישתא בעידנא דרגילי לצלויי ביה, אבל בעידנא דלא רגילי לצלויי ביה כגון בי סתוא בקייטא ובי קייטא בסתוא סתרי ובנו. דהא מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי סיתוא בקייטא ובי קייטא בסיתוא דכיון דהוו להו צערא לצלויי בי סתוא בקייטא או בי קייטא בסתוא מזרזי נפשייהו ולא פשעי.

א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומנחי מאי מי איכא למיחש לפשיעותא או לא. א"ל חיישין דילמא מתרמיא מלתא דמצוה ויהבי להו. וש"מ סוגיין כמאן דאמר משום פשיעותא דאי כמאן דאמר משום צלויי הא דרב אשי היכי משכחת לה, אי דאיכא דוכתא לצלויי נסתור ובבנה ואי דליכא דוכתא לצלויי מאי איריא משום דחיישין דילמא מתרמיא מילתא דמצוה ומזבני להו תיפוק לי דאדהכי והכי ליכא דוכתא לצלויי. אלא על כרחין בדאיכא דוכתא לצלויי ומשום דחיישין לפשיעותא. רמו ליבני הדירי [הודרי] (והדרי) [קרבי] כשורי מאי. מי חיישין לפשיעותא או לא. ומסקנא חיישין דילמא מתרמיא מילתא דפדין שבויים ומזבני להו. והא נמי כלישנא קמא סלקא. ומקשינן אי הכי דחיישין לכולי האי מאי אירייתא עד דבני בי כנישתא אחריתי, אפילו בנו נמי בי כנישתא אחריתי לא נסתרה להאי דחיישין דילמא מתרמי פדין שבויים ומזבני ליה לאידך. א"ל דירתא לא מזבני אינשי ומילתא דלא שכיחא היא ולא חיישי בה רבנן. והני מילי דלא חזא ביה תיוהא כלומר כותל רעוע אבל חזא ביה תיוהא סתר ובני. כי הא דמר בר רב אשי חזא תיוהא בבי כנישתא דמתא מחסייא וסתריה ועיליה לפורייה בגויה ולא אפקיה מיניה עד דתקין ליה שיפכי. אי הכי בבא בן בוטא היכי אסביה עצה להורודוס למסתר בי מקדשא והאמר רב חסדא לא ליסתור אינשי בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי. אבעית אימא תיוהא חזא ביה. ואי בעית אימא שאני מלכותא דלא הדרא ביה. ושמעינן מינה דחזא ביה תיוהא אף על גב דליכא דוכתא אחרנא לצלויי סתר ובני, דהא בית מקדש לגבי קרבנות כדינא דבי כנישתא היכא דליכא דוכתא אחרנא לצלויי דמי ואפ"ה קאמרין דהיכא דחזא בי תיוהא סתר ובני. ומדקאמרי נמי שאני מלכותא דלא הדרא ביה ש"מ דטעמא משום פשיעותא הוא, דאי משום דליכא דוכתא אחרנא לצלויי כי לא הדרא ביה נמי מאי הוי.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יא הלכה יב - יג

הלכה יב

אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר, אבל בונין אחר ואח"כ סותרין זה, שמא יארע להם אונס ולא יבנו, אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואחר כך סותר הישן.

הלכה יג

במה דברים אמורים שלא חרבו יסודותיו או שלא נטו כתליו ליפול, אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו ליפול סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמא תדחק השעה וישאר חרב.

ר"ן (על הרי"ף) מסכת מגילה דף ח עמוד א

אבל חזא ביה תיוהא. דבר רעוע סתר ובני דסכנתא היא:

ולא אפיק לפורייה מינה. ואף על גב דבתי כנסיות אין ישנין בהן צורבא דרבנן שאני וכ"ש דלצרכו עבד ומדת חסידות נהג במילתא דאילו מדינא לא הוה צריך:

חלופה וזבונה שרי. דחיילה קדושה אחליפין ואדמים:

ואפילו למ"ד הזמנה מילתא היא. בסנהדרין בפרק נגמר הדין [דף מז ב]:

מנין המצוות לרמב"ם

סה שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות ובתי מדרשות וכן אין מוחקין השמות המקודשין ואין מאבדין את כתבי הקדש שנ' אבד תאבדון וכו' ואשיריהם תשרפון לא תעשון כן ליי"י אלהיכם.

מרדכי מסכת מגילה פרק בני העיר רמז תתכו

מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים ופסק ראבי"ה דהוא הדין כל הני דשרינן למכור אסור לארבעה דברים: [דף כח] א"ר יהודה ב"ה שחרב כו' כי ב"ה נקרא מקדש מעט כדלקמן בפירקין ולכך אסור לנתוץ דבר מב"ה דתניא בספרי מנין לנתוץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בלא תעשה תלמוד לומר ונתצתם את מזבחותם לא תעשון כן לה' אלהיכם ואם נתץ ע"מ לבנות שרי דההיא נתיצה בנין מיקרי:

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח הלכה יא

אנשי העיר שגבו מעות לבנין בית הכנסת ובא להן דבר מצוה מוציאין בו המעות, קנו אבנים וקורות לא ימכרום לדבר מצוה אלא לפדין שבויים, אף על פי שהביאו את האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינן הכל לבנין מוכרין הכל לפדין שבויים בלבד, אבל אם בנו וגמרו לא ימכרו את בית הכנסת אלא יגבו לפדין מן הצבור.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סג עמוד א

אלא אמר רבא: כי ביתו, מה ביתו, אקפנדריא - קפיד אינש, ארקיקה ומנעל - לא קפיד אינש, אף בית הכנסת: קפנדריא הוא דאסור, רקיקה ומנעל - שרי.

הגהות אשרי מסכת בבא בתרא פרק א סימן ד

* והראב"ה פירש דבבית הכנסת ממש היה ישן דלצורך מצוה מותר והביא ראייה כשהיו מעברין את החדש היו אוכלין וישנים בבית הכנסת א"כ השתא בשביל מצוה אחרת מותר כל שכן לצורך בהכ"נ עצמה ומטעם זה היה מתיר לישן בבית הכנסת בערב יום הכפורים. מהרי"ח:

** הלכך מי שצריך לקרות אדם בבית הכנסת כשיכנס ישב מעט שהשיבה מצוה דכתיב אשרי יושבי ביתך שלא תהא הכניסה לצורך דבר הרשות. מס"ה. מהרי"ח:

מרדכי מסכת בבא בתרא פרק השותפין רמז תסה

לאו דוקא בגוה דאסור לישן בבית הכנסת אפילו שינת עראי ואין אוכלין בהן כו' ואפילו בבית הכנסת שבבבל שעל תנאי עשוין הני מילי בחורבנם אבל כל זמן שהן קיימין יש בהן קדושה כמו בשל א"י (*פר"י) [*כדפר"י לאפוקי מדעת רש"י ע"ש בתוספות] ואסור ליכנס בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. וכתב בספר המצות מי שצריך אדם אחד לקרותו בבית הכנסת כשיכנס ישב מעט שהשיבה מצוה. ונראה ששיעור השיבה כדי לילך שיעור שני פתחים וכן נמי הנכנס לביהכ"נ להתפלל צריך לישב במקומו כדי שיעור הילוך שני פתחים וה"נ ישב כשיעור זה שהשיבה בה מצוה היא שנאמר אשרי יושבי ביתך ואז לא תהא כניסה זו לצורך דבר הרשות והכי נמי אמר' פרק בני העיר בגמ' ליקרי פסוק או לימא שמעתא או לשהי פורתא וליקום:

עוד אמר רבינו יצחק דלצורך בית הכנסת עושין בו כל דבר כמו בשמעתין [*דעייל בגויה פוריא] ועל זה סומכין לישן בביהכ"נ ביום כיפורים כדי לשומרו [*בפני הנרות]:

נימוקי יוסף מסכת בבא בתרא דף ב עמוד א

לפוריא. לבי כנישתא לאו דוקא דהא [מגילה דף כח א] אין אוכלים וישנים בבתי כנסיות אלא במקום סמוך ויש מן האחרונים ז"ל שכתבו דלצורך בהכ"נ מותר אף בבהכ"נ:

בית הבחירה למאירי מסכת בבא בתרא דף ג עמוד ב

בית הכנסת שרצו צבור או יחיד לעשות נאה הימנה אין סותרין אותה עד שיבנו את האחרת שמא יתרשלו בבנינה ונמצאו עומדין בלא בית הכנסת ואפילו היו המעות צרורים ומונחים או אפילו היו אבנים ועצים מזומנים גדולה מזו אפילו נבנית החדשה ולא נשלם קרוייה עדיין וחסרו לו קורות ולבנים לצורך הקירוי והוא רוצה להסיר קרויה של זה ולהניחו על זו החדשה אינו רשאי ומ"מ אם נראו בה בקעים וחושש בה שמא תפול סותרה לאלתר ובלבד שיגמור בלבו למהר בבנינה בלא רשול ומגדולי החכמים שבא מעשה לידו ולא הוציא מטתו מתוכה עד שגמר את הבנין מכל וכל ולא חשש לקלות ראש מצד שכיבתו לשם הואיל ולכבוד היה עושה כן וכבר ביארנו דבר זה במסכת מגלה:

ר"ן (על הרי"ף) מסכת מגילה דף ח עמוד א

ולא אפיק לפוריייה מינה. ואף על גב דבתי כנסיות אין ישנין בהן צורבא דרבנן שאני וכ"ש דלצרכו עבד ומדת חסידות נהג במילתא דאילו מדינא לא הוה צריך:

הגהות אשרי מסכת מגילה פרק ד סימן ז

* אבל באור זרוע כתוב דאינהו מחמירין אנפשייהו הוּו אף על פי שהיה מותר אפילו בישובן ומותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפילו בני אדם שאינן תלמידי חכמים ואין זורעין בו אפי' נחרבו כי בזיון גדול הוא אי לאו דזבנה משבעה טובי העיר מא"ז:

ר"ן (על הרי"ף) מסכת מגילה דף ט עמוד א

בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות. אין לפרש שיהא מותר לנהוג בהן קלות ראש בחרבן מדמייתי לה בפיסקא דבהכ"נ שחרב דהא ליתא מעובדא דרבינא דלעיל דהוה ליה תלא דבי כנישתא בארעיה ולא שרו ליה למזרעה אלא במכירה דשבעה טובי העיר ורבינא בבבל הוה וכל שכן [שאיין] ראוי להעמידן בישובן מדאמרין ברפרם דספדיה לכלתיה משום דהוה ליה הספד של רבים דשרי בכל בתי כנסיות שבעולם ורפרם בבבל הוה ורבינא ורב אחא נמי כד

אתא עלייהו זילחא דמיטרא אמרי משום דשמעתא בעיא צילותא כדאיתא בסמוך לפיכך פירש הרמב"ן ז"ל שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהן עניים או להשכיבם שם מותר וה"ה לכל צרכי עניים לפי שעה וכדאמרינן בפרק ערבי פסחים [דף קא א] לאפוקי עניים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכן חכמים מותרין ליהנות בהן והוא שהוצרכו להם כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים אבל שלא בשעת הדחק אסור כדמוכח עובדא דרבינא ורב אדא בר אהבה וגרסינן בירושלמי רבי אמי מפקד לספריא אילו אתו לגביכון איניש מלוכלך באורייתא תהוון מקבלין ליה ולחמריה ולמאניה פי' מלוכלך משוח כלומר שיש לו קצת תורה וכדאמרי' בהגדה [ויקרא רבה ס"פ כב] גבי יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו אין בו כדי לכלוך פה כלומר לטבול בו קצת הפה ואף על פי שלכל הדברים הללו מועיל תנאי לבתי כנסיות שבבבל אין תנאי שלהם כלום לענין קלות ראש וחשבונות:

בהכ"נ שמחשבין בו חשבונות לסוף מלינין בו מת מצוה. שאין מספיקין לעשות צרכיו: